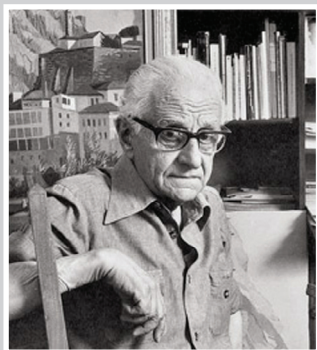

ΤΕΧΝΗ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Έξι Ακουαρέλλες & Δύο Λιθογραφίες του Ζωγράφου Αστεριάδη

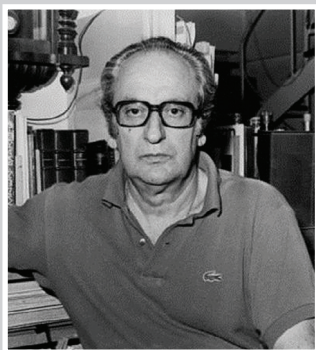
Ο ΑΓΗΝΩΡ ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ, ζωγράφος, αγιογράφος και χαράκτης, γεννήθηκε στη

Λάρισα το 1898 και πέθανε στην Αθήνα το 1977. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ με καθηγητές τους Βικάντο, Ιακωβίδη και Ροϊλό. Ασχολήθηκε με τη ζωγραφική κυρίως και οι περίτεχνες υδατογραφίες του, με θέματα παρμένα από τη φύση, ξεχωρίζουν για τη χρωματική ευαισθησία τους. Αναζήτησε τα πρότυπα της λαϊκής ζωγραφικής και της βυζαντινής τέχνης στις μεταβυζαντινές τοιχογραφίες, κυρίως, και επισήμανε τις ομοιότητες και διαφορές τους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα λευκώματα που επιμελήθηκε εικαστικά, σημαντικό είναι και το *Το σπίτι του Σβαρτς στ' Αμπελάκια* (1928), έκδοση όπου προβάλλεται η λιτότητα της λαϊκής τέχνης. Τον Αστεριάδη τον γοήτευσε όχι μόνο η λαϊκή τέχνη, αλλά και η απλότητα του παιδικού σχεδίου, όπως διαφαίνεται και από την έκδοση που επιμελήθηκε με τον Σπ. Βασιλείου το 1933: *Παιδικά Σχέδια*. Αντιπροσωπευτικό όμως έργο του είναι το λεύκωμα: *Έξι Ακουαρέλλες & Δύο Λιθογραφίες του Ζωγράφου Αστεριάδη* (Εκδόσεις-Εργαστήρι, 1944). Πρόκειται για μεγάλου σχήματος έκδοση, που τυπώθηκε σε 75 αριθμημένα αντίτυπα, εκ των οποίων πέντε εκτός εμπορίου: ακουαρέλες και σχέδιά του στη λιθογραφική πλάκα, δουλεμένα από τον ίδιο τον καλλιτέχνη. Τα θέματα των λιθογραφιών είναι παρμένα από την καθημερινότητα: συνθέσεις νεκρής φύσης, ανθοδοχεία με αγριολούλουδα και φρουτιέρες. Η συγγένεια των συνθέσεών του με τη ζωγραφική της λαϊκής παράδοσης είναι εμφανής και δηλώνει την επίδραση που δέχτηκε από τον Φ. Κόντογλου και τον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, τουλάχιστον ως προς τη μονοδιάστατη απόδοση των συνθέσεών του.

Κ.Σ.

Tragédies

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΡΛΑΜΟΣ γεννήθηκε στην Πάρο το 1922 και πέθανε στην Αθήνα το 2013. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, με δασκάλους τους Ουμβέρτο Αργυρό και Κ. Παρθένη και μνήθηκε στη χαρακτηριστική

τέχνη από τον Γ. Κεφαλληνό. Συνέχισε τις σπουδές του στην École des Beaux-Arts στο Παρίσι, όπου και ειδικεύθηκε στην εικονογράφηση του βιβλίου και τον σχεδιασμό γραμματοσήμων. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα συνεργάστηκε υπό την καθοδήγηση του Κεφαλληνού στην έκδοση *Δέκα Λευκοί Λύκηθοι του Μουσείου Αθηνών* (1953-1956). Η τεχνοτροπία του στη χαρακτηριστική τέχνη –είχε ιδιαίτερη προτίμηση στην ξυλογραφία– διακρίνεται για την πληρότητα της εκφραστικής δύναμης, με τη χρησιμοποίηση πλήθους λεπτών γραμμών.

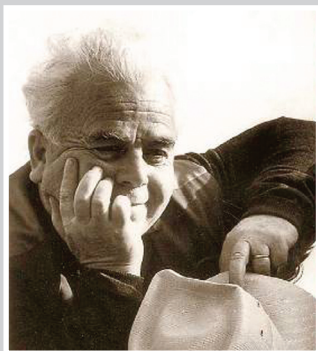
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Τα χαρακτηριστικά αυτά διαφαίνονται στην τρίτομη γαλλική έκδοση τραγωδιών του Σοφοκλή (*Tragédies*), από τον Jacques Lacarrière (Maurice Robert για την Union Latine des Éditions) και στο βιβλίο *Η Φιλοσοφία των λουλουδιών* του Νικηφόρου Βρεττάκου (Αθήνα, 1988).

Οι ανθρώπινες μορφές που σχεδίασε ο Βαρλάμος στις *Τραγωδίες* του Σοφοκλή είναι πανομοιότυπες με τις μορφές των ληκύθων και υπό το πρίσμα αυτό το βιβλίο του Κεφαλληνού στάθηκε οδηγός του Βαρλάμου για την εικονογράφηση της γαλλικής έκδοσης του Σοφοκλή. Ο Βαρλάμος συνεργάστηκε αρμονικά με τον Γάλλο εκδότη καλλιτεχνικών βιβλίων M. Robert, δίνοντας λύση σε σελιδοποιητικά ζητήματα. Η δισέλιδη εικόνα, το σαλόνι δηλαδή, σχεδιάστηκε έτσι ώστε να μην κόβεται το θέμα από τη ραφή του φύλλου, ενώ τα φόντα ποικίλλουν και εναλλάσσονται, σύμφωνα με το κλίμα της κάθε τραγωδίας.

Κ.Σ.

Εικονογράφηση από την έκδοση: «Tragédies».

Η ταφή του Παλαμά

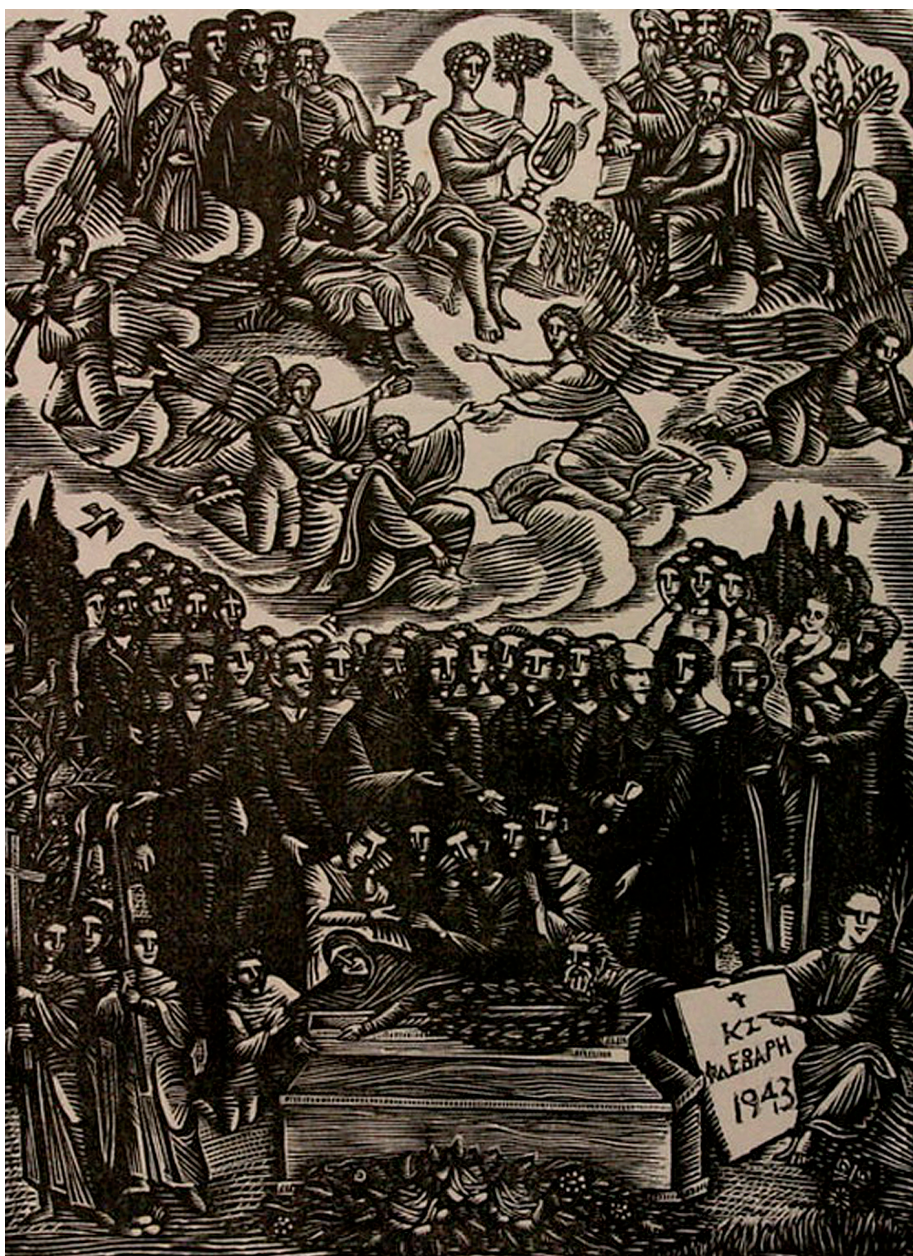
Ο ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ γεννήθηκε στο Γαλαξίδι το 1902/3 και πέθανε στην Αθήνα το 1985. Σπούδασε ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του

ΕΜΠ, με δάσκαλο, κυρίως, τον Λύτρα. Αφιερώθηκε στη ζωγραφική εντάσσοντας στους πίνακές του μορφοπλαστικά στοιχεία της βυζαντινής και λαϊκής παράδοσης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κατά τη διάρκεια της Κατοχής στράφηκε στη χαρακτηριστική και πρωτοδημοσίευσε δουλειά του στη *Νέα Εστία*: μια σειρά από ξυλογραφίες εμπνευσμένες από ποιήματα, με αλληγορική σημασία. Από τον Ιανουάριο του 1942 ως τα Χριστούγεννα του 1943, ο Βασιλείου δημοσίευε ανά δεκαπέντε μέρες, ανελλιπώς, στη *Νέα Εστία*, από μία εκτός κειμένου ξυλογραφία. Τα θέματα των δώδεκα αυτών ξυλογραφιών είναι βασισμένα σε γεγονότα της εποχής, στα οποία ο Βασιλείου έδωσε καθαρά εθνεγερτικό και αλληγορικό χαρακτήρα.

Οι ξυλογραφίες του είναι επηρεασμένες, ως προς την τεχνική τους, από τον Γαλάνη: αμβλύνει τις σκληρές χαράξεις και σχεδιάζει τονικές διαβαθμίσεις από το μαύρο στο γκρι. Από τις ξυλογραφίες του ξεχωρίζει «Η ταφή του Παλαμά» (0,191x0,138), που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 397 της *Νέας Εστίας*, τα Χριστούγεννα του 1943, μεσούσης της γερμανικής Κατοχής. Η σύνθεση έχει πρότυπα που παραπέμπουν στην αιογραφία. Ο θάνατος του ποιητή, στις 27 Φεβρουαρίου 1943, έδωσε το έναυσμα για να εκδηλωθεί δημόσια το αγωνιστικό φρόνημα των καταπιεσμένων Ελλήνων. Η πάνδημη κηδεία του Παλαμά, εξύψωσε τον ποιητή σε σύμβολο του αγώνα και στη συνείδηση των Ελλήνων αναγορεύθηκε «εθνικός ποιητής».

Κ.Σ.

«Η ταφή του Παλαμά», που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 397 της «Νέας Εστίας», το 1943, ξυλογραφία του Σπ. Βασιλείου.

Βυζαντινές εικόνες

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1930, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και υπηρέτησε στην 5η Περιφέρεια Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Ήπειρος, Αιτωλοακαρνανία, Ιόνια Νησιά) με έδρα τα Γιάννενα. Δίδαξε βυζαντινή αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ και το συγγραφικό του έργο επικεντρώθηκε, κυρίως, στη βυζαντινή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική και τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική: τοιχογραφίες, εικόνες και μικρογραφίες χειρογράφων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία του ξεχωρίζουν οι *Βυζαντινές εικόνες*, στη σειρά *Ελληνική Τέχνη* (Εκδοτική Αθηνών, 1995). Ο Βοκοτόπουλος στο βιβλίο αυτό παρουσιάζει μια επιλογή φορητών εικόνων, που χρονολογούνται από τον 6ο ως τον 18ο αιώνα. Τόσο το διαφωτιστικό εισαγωγικό σημείωμά του στην έκδοση, όσο και η επιλογή των εικόνων, κατά χρονολογική τάξη, και τα συνοδευτικά σχόλια κάθε εικονογράφησης δίνουν μια σαφή και ολοκληρωμένη ιδέα της βυζαντινής φορητής ιερής εικόνας. Από την εισαγωγή μπορεί να αντιληφθεί κανείς τις αντεγκλήσεις που προξενήθηκαν στην προσπάθεια να επιβληθεί η εικόνα ως λατρευτικό είδος.

Οι φορητές εικόνες, που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά στην ιδιωτική λατρεία, ζωγραφίστηκαν προγραμματικά, είτε για να αναρτηθούν στους τοίχους εκκλησιών, είτε για να τοποθετηθούν σε προσκυνητήρια και στον νάρθηκα, είτε για να καλύψουν το κενό μεταξύ των κιονίσκων του τέμπλου (οι λεγόμενες δεσποτικές). Στο βιβλίο του Βοκοτόπουλου θα παρακολουθήσει κανείς τη μορφολογία και την αυστηρότητα που διακρίνει την εικονογράφηση στα μέσα του 6ου αιώνα, σε σχέση με την εξέλιξη της τεχνοτροπίας κατά χρονικές περιόδους και σχολές.

Κ.Σ.

Ο άγιος Πέτρος, εγκανστική εικόνα του δεύτερου μισού του 6ου ή αρχές του 7ου αιώνα, από τη Μονή της Αγίας Αικατερίνης του Σινά. Από την έκδοση: «Βυζαντινές εικόνες» (σ. 32).

Ζωγραφική Βυζαντινών Χειρογράφων

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΑΛΑΒΑΡΗΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1926 και πέθανε το 2003. Σπούδασε ιστορία και αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ και συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Princeton.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Γαλάβαρης εξειδικεύθηκε στην έρευνα του ύφους και των διακριτικών της βυζαντινής μικρογραφίας, όπως διαφαίνεται στο σπουδαιότερο βιβλίο του, που τιτλοφορείται: *Ζωγραφική Βυζαντινών Χειρογράφων* και τυπώθηκε το 1995 στη σειρά της Εκδοτικής Αθηνών, Ελληνική Τέχνη. Στον τόμο αυτό παρουσιάζονται και σχολιάζονται κώδικες που χρονολογούνται από τον 6ο ως τον 17ο αιώνα. Ο Γαλάβαρης αναλύει την εξέλιξη της μικρογραφικής τέχνης στο Βυζάντιο, η οποία ακολουθεί, πιστά, τα πρότυπα της αγιογραφίας, δηλαδή των τοιχογραφιών και των φορητών εικόνων. Οι μικρογραφίες στους κώδικες έχουν ως επί το πλείστον θρησκευτικό περιεχόμενο και περιορίζονται στην αναπαράσταση των τεσσάρων Ευαγγελιστών και σκηνών από τον Βίο των Μαρτύρων και τα Πάθη του Χριστού.

Ο Γαλάβαρης, θέλοντας να επισημάνει τη συνέχιση της ρωμαϊκής ζωγραφικής παράδοσης στην Κωνσταντινούπολη τους πρώτους αιώνες (ως τα τέλη του 6ου αιώνα), παρουσιάζει εξαιρετικά δείγματα της εποχής εκείνης, όπως τον Κώδικα του Διοσκορίδη (π. 512), που φιλοτεχνήθηκε για λογαριασμό της Ιουλιάνας Ανικίας. Στη συνέχεια παρουσιάζει μικρογραφίες που αναδεικνύουν την τάση των βυζαντινών καλλιτεχνών να παραμορφώνουν τους αγίους, με στόχο να εξάρουν την εσωτερικότητά τους. Ακολουθώντας τη συμβολική τάση αυτή, οι μικρογράφοι σχεδίασαν και φανταστικά αρχιτεκτονήματα ως στερεότυπο σκηνικό φόντο στις συνθέσεις τους, ιδίως μάλιστα στις μικρογραφίες των τεσσάρων Ευαγγελιστών. Στη διακόσμηση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών χειρογράφων προσφιλές μοτίβο είναι και τα περίτεχνα επίτιτλα και πρωτογράμματα, κάτι που προβάλλει ο Γαλάβαρης με τα χειρόγραφα που επέλεξε να δημοσιευθούν στον τόμο.

Κ.Σ.

Μικρογραφημένες σελίδες από τον κώδικα «Περὶ ὕλης Ἰατρικῆς» του Διοσκορίδη, που ανήκει στην Ιουλιάννα Ανικία, Κωνσταντινούπολη, π. 512: Βιέννη, Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας.

Histoire Naturelle

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ είναι από τους σπουδαιότερους και μάλλον ο πιο παραγωγικός Έλληνας χαράκτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1879 όπου και πέθανε το 1966. Από το 1900 βρίσκεται

στο Παρίσι, όπου σπουδάζει στην École des Beaux-Arts. Καταπιάνεται νωρίς με τη γελιογραφία, δημοσιεύοντας σκίτσα στα γνωστά τότε περιοδικά, όπως το *Frou-Frou* και *Le Sourire*. Από το 1909 εγκαθίσταται στη Μονμάρτη και συναναστρέφεται τους A. Matisse, G. Braque, P. Picasso και άλλους καλλιτέχνες. Με την πολύπλευρη καλλιτεχνική του δράση και τη νεωτεριστική του έκφραση σύντομα αναδείχθηκε σε ιδιαίτερα αξιόλογη προσωπικότητα στη Γαλλία.

Ο Γαλάνης διακρίθηκε κυρίως για το ύφος της χαρακτηριστικής του τέχνης, επαναφέροντας στο προσκήνιο ξεχασμένες τεχνοτροπίες όπως τη *manière noire* (μαύρη τεχνική). Τα βιβλία και τα λευκώματα που εικονογράφησε ξεπερνούν τα εκατόν είκοσι, ενώ σεβόμενος το αγοραστικό κοινό του ήταν ιδιαίτερα φειδωλός στον αριθμό αντιτύπων που κυκλοφορούσε. Η κατά γενική ομολογία πιο περίτεχνη σύνθεσή του είναι *Το παπικό παλάτι της Αβινιόν*, ξυλογραφία: σε όρθιο ξύλο (33,8x32,1 εκ.), που χαρακτηρίζεται από τα δυναμικά οξύγωνα «γοτθικά» σχήματα και την εκπληκτική σκίαση της σύνθεσης σε σχέση με τη φωτεινή δέσμη που λούζει όψεις του παλατιού.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα βιβλία που εικονογράφησε όπως: Milton, *Paradise Lost* (Ο Χαμένος Παράδεισος), το 1930, ξεχωρίζει η *Histoire Naturelle* του George-Louis-Leclerc de Buffon (Les Freres Gonin, 1939). Οι ολοσέλιδες παραστάσεις ζώων και τα μικρογραφημένα έγχρωμα πρωτογράμματα που κοσμούν την έκδοση είναι, μάλλον, το καλύτερο δείγμα της χαρακτηριστικής του τέχνης σε βιβλίο.

Κ.Σ.

«Le Lion», οξυγραφία του Δ. Γαλάνη, από την έκδοση: *Histoire Naturelle*, Παρίσι 1939 (σ. 10 - Πίν. και περιγραφή).

Wild Flowers of Greece

Η ΝΙΚΗ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925 και αφού σπούδασε Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Πολιτειολογία και Φιλοσοφία στο Goethe Univer-

sität της Φρανκφούρτης, καταπιάστηκε συστηματικά με τη ζωγραφική, έχοντας μαθητεύσει κοντά στον Κ. Αρτέμη. Μαζί με τον άνδρα της Άγγελο Γουλανδρή ίδρυσαν το 1964 το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, προσφέροντας έτσι ανεκτίμητο έργο αναφορικά με τη γνώση μας γύρω από τη πανίδα και τη χλωρίδα της Ελλάδας. Από το 1965 επικεντρώθηκε στη φυσιογνωσία και κατόπιν στη βοτανική, ιχνογραφώντας φυτά κατά γένος και είδος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις σπουδαιότερα έργα της είναι οι ζωγραφικές απεικονίσεις των αγριολούλουδων της Ελλάδος, που κυκλοφόρησε αρχικά στην αγγλική γλώσσα: *Wild Flowers of Greece* (1968), και πολύ αργότερα στα ελληνικά από τον οίκο Μίλητος το 2009. Περιέχει 102 ζωγραφικές εικόνες της Νίκης Γουλανδρή, ενώ τα συνοδευτικά κείμενα υπογράφει ο Κ. Γουλιμής. Το 1984 κυκλοφόρησε ένας συλλογικός τόμος, τον οποίον υπογράφουν οι: Νίκη Γουλανδρή, W.T. Stearn και P. Davis, με τίτλο: *Παιώνιες της Ελλάδος* (Μ.Γ.Φ.Ι.), και ο οποίος εκφράζει τα βαθύτερα ειδικά ενδιαφέροντα της Νίκης Γουλανδρή για την εξέλιξη του βασιλείου των φυτών και συγκεκριμένα της «Παιώνιας». Οι 15 έγχρωμες ζωγραφικές απεικονίσεις που φιλοτέχνησε η Νίκη Γουλανδρή, ιδιαίτερης καλλιτεχνικής ευαισθησίας, συμπληρώνονται από 37 σχέδια της Βάσως Κούσουλα. Το γένος του συγκεκριμένου φυτού παρουσιάζεται σε μια διαδρομή τριών χιλιάδων ετών, με περιγραφικό υλικό που προέρχεται από την αρχαιότητα, δηλαδή τους ελληνικούς μύθους, τον Όμηρο και τον Ησίοδο. Η Γουλανδρή δεν περιορίζεται στην αρχαιοδιφική της ανάλυση, αλλά αναφέρει και τη χρησιμότητα της παιώνιας στη Βοτανική, τη Φαρμακολογία και την Ιατρική.

Κ.Σ.

Paeonia peregrina

«Παιώνια περεγκρίνα», σχέδιο της Νίκης Γουλανδρή, από την έκδοση: «Wild Flowers of Greece», 1968 (σ. 22-23).

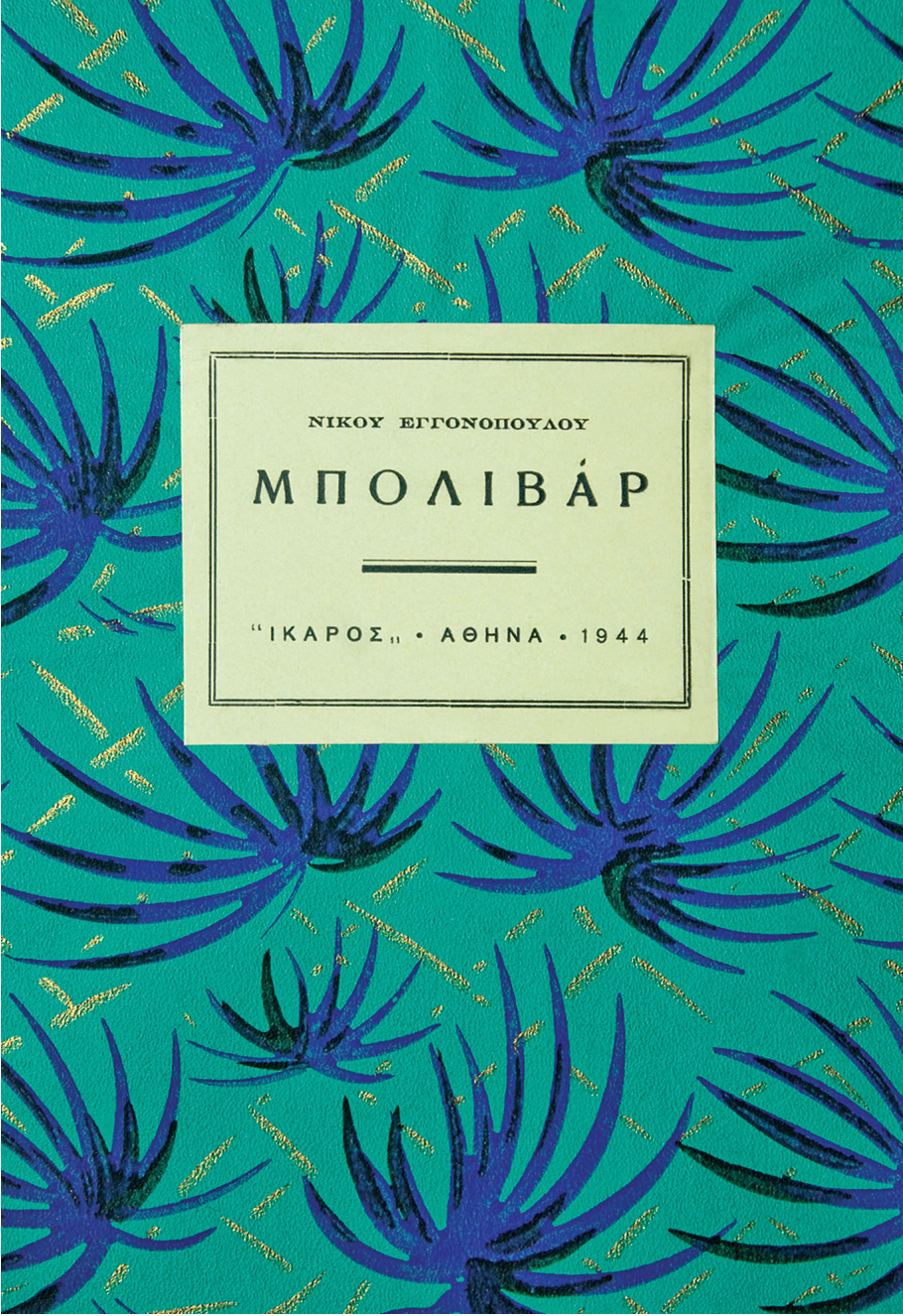
Μπολιβάρ

Ο ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1907 όπου και πέθανε το 1985. Ποιητής και ζωγράφος. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στην Κωνσταντινούπολη και αργότερα πήγε στο Παρίσι, όπου τέλειωσε τις γυμνασιακές του

σπουδές. Σπούδασε ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ με δασκάλους τον Παρθένη, τον Δ. Μπισκίνη και τον Γ. Κεφαλληνό, ενώ μύηθηκε στη βυζαντινή τέχνη από τον Ανδρέα Ευγγόπουλο και τον Φώτη Κόντογλου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε το 1938 δημοσιεύοντας στο περιοδικό *Κύκλος* τρία ποιήματα από τη συλλογή *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν*, που κυκλοφόρησε την ίδια χρονιά. Τον επόμενο χρόνο (1939) τυπώνει τη δεύτερη ποιητική συλλογή του, *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής*, ισχυριζόμενος ότι την εκδίδει ο, ανύπαρκτος στην πραγματικότητα, εκδοτικός οίκος «Ιππαλεκτρύων». Και οι δύο αυτές συλλογές αντιμετώπισαν την μήνιν και τη χλεύη κάποιων δημοσιογράφων, γεγονός που σχολιάζει ο ίδιος ο ποιητής στη δεύτερη έκδοση των δύο πρώτων συλλογών του: «[...] Το δημιουργηθέν σκάνδαλο και η επακολουθήσασα κατακραυγή εναντίον μου δεν μπορώ να πω πως δεν με έθιξαν, βαθύτατα. Η βίαιη κακομεταχείρησις σαν υποδοχή μιας γνήσιας προσφοράς είναι, το λιγώτερο, σκληρά άδικη. Περιοδικά, εφημερίδες, le premier chien coiffé venu, παρωδούσαν και αναδημοσίευαν, κοροϊδευτικά, τα ποιήματά μου. Μια δε εφημερίδα, από τις μεγάλες, δεν θυμούμαι τώρα ποια, αυθαδέστατα, ποδοπατώντας κάθε ιδέα πνευματικής, τέλος πάντων, ιδιοκτησίας, αναδημοσίευσε, σε μια ή δυο συνέχειες... ολόκληρο το βιβλίο! Συνοδεΐα, πάντοτε, χλευαστικών και κακεντρεχών, όσο κι επιπόλαιων, σχολίων. [...]».

Τα αρνητικά σχόλια των κριτικών κόπασαν κάπως με την έκδοση του μακροσκελούς επικού ποιήματος *Μπολιβάρ* (1944), με υπότιτλο: «Ένα ελληνικό ποίημα», το οποίο αναφερόταν στον επαναστάτη στρατηγό της Βε-

ΝΙΚΟΥ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΠΟΛΙΒΆΡ

“ΙΚΑΡΟΣ” • ΑΘΗΝΑ • 1944

Υδατογραφία του Ν. Εγγονόπουλου στην προμετωπίδα της έκδοσης: «Η Επιστροφή των Πουλιών» (Ίκαρος, 1946).

νεζουέλας Simón Bolívar, που στο συγκεκριμένο στιχούργημα λειτουργεί ως σύμβολο κάθε λαού που αγωνίζεται για την ελευθερία του. Ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω το γεγονός ότι επεισόδια της ζωής του Νοτιοαμερικανού επαναστάτη συσχετίζονται με τα ηρωικά κατορθώματα του Έλληνα εθνικού ήρωα Οδυσσέα Ανδρούτσου. «Κάθε λέξη για τον Μπολιβάρ –σημειώνει ο Mario Vitti– υπαινίσσεται τα ανδραγαθήματα του Ανδρούτσου. Εδώ κι εκεί αναφέρονται και τόποι της Αλβανίας· τραύματα ανεπούλwτα από το μέτωπο, όπου ο Εγγονόπουλος είχε πολεμήσει ως απλός στρατιώτης». «Το ποίημα –επισημαίνει ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος– επιδέχεται, αναμφισβήτητα πολλές αναγνώσεις σε διαφορετικά επίπεδα. Έχει υποστηριχτεί πως, πέρα από τα εθνικά χαρακτηριστικά του ήρωα του ποιήματος, ο οποίος, κατά τον ποιητή, είναι “ωραίος σαν Έλληνας”, ο Bolívar ως σύμβολο είναι ο μοναχικός ήρωας της καλλιτεχνικής πράξης και δημιουργίας. Κατά μία άλλη άποψη, η ιδιότητα του Έλληνα είναι ζήτημα αγωγής και όχι καταγωγής».

Το βιβλίο του Εγγονόπουλου *Η Επιστροφή των Πουλιών* (Ίκαρος, 1946) διακρίνεται και για το σουρεαλιστικό πνεύμα της εικονογράφησης της προμετωπίδας. Λιτό ως προς την εκτύπωση, χωρίς πρωτογράμματα και επίτιτλα, χωρίς ίχνος ερυθροτυπίας, περιλαμβάνει μόνο το ολοσέλιδο επιχρωματισμένο από τον καλλιτέχνη σχέδιο, ακριβώς στο ύφος των άλλων εκδόσεων του Ίκαρου. Κεντρικό θέμα της σύνθεσης δυο μορφές σχεδιασμένες στο ύφος ζωγραφικών του συνθέσεων, όπως ο πίνακας «Οδυσσέας και Καλυψώ», σχεδιασμένος με τέμπερα το 1960.

Για τη διαμόρφωση του ιδιαίτερου τυπογραφικού ύφους του Εγγονόπουλου, σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Παρθένης, ο οποίος τον μύησε στην ιμπρεσιονιστική αναζήτηση της έκφρασης. Η θητεία του πάλι δίπλα στον Κόντογλου και η επιρροή της ποίησης του Εμπειρικού είναι εμφανής στη δημιουργία της απεικόνισης μυθολογικών σκηνών με σουρεαλιστικό πνεύμα.

Κ.Σ.

Πρωτομαγιά

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1883, όπου και πέθανε το 1965. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, δίπλα στον Γ. Ιακωβίδη και Γ. Ροϊλό, ενώ στη χαρακτική είχε δάσκαλο τον Ν. Φέρμπο. Ο

Θεοδωρόπουλος ασχολήθηκε ισότιμα και με τη ζωγραφική, αλλά διακρίθηκε κυρίως στη χαρακτική, εξελισσόμενος, μαζί με τον Κεφαλληνό, στον σπουδαιότερο εκπρόσωπο της μεταπολεμικής ελληνικής χαρακτικής. Τα έργα του διακρίνονται για την απaráμιλλη τεχνική τους, ιδίως στο όρθιο ξύλο, η οποία εκφράζει παράλληλα το ευρωπαϊκό ρεύμα που προέβαλλε ισότιμα την τεχνική αλλά και την ύλη, πάνω στην οποία ήταν δουλεμένο το δημιούρημα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ο Θεοδωρόπουλος εικονογράφησε αρκετά βιβλία, όπως: Κ. Αθάνατος, *Θλιμμένοι θεοί* (Αθήνα, 1926), Κ. Βάρναλης, *Το φως που καίει* (Αθήνα, 1933) και Ζ. Παπαντωνίου, *Η θυσία* (Αθήνα, 1937). Το έργο του Θεοδωρόπουλου προβάλλεται στη μονογραφία με τον τίτλο: *Άγγελος Θεοδωρόπουλος. Ζωγραφική – Χαρακτική*, επιμέλεια Νέλλη Κυριαζή (Αθήνα, Δήμος Αθηναίων Πολιτιστικός Οργανισμός, 2000). Διακριτικό των σχεδίων του Θεοδωρόπουλου είναι ότι δεν περιορίστηκε σε μία μόνο τεχνική, αλλά χρησιμοποίησε στυλό, μολύβια, ξυλομπογιές και μελάνια, αποδίδοντας έτσι με μοναδικό τρόπο κυρίως τα γυμνά του. Το χαρακτηριστικό που φιλοτέχνησε ο Θεοδωρόπουλος για το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Χρόνος*, την Πρωτομαγιά του 1905, σηματοδοτεί ταυτόχρονα και την εμφάνισή του ως χαράκτη.

Ο μελετητής της δουλειάς του Θεοδωρόπουλου θα προβληματιστεί από την παντελή έλλειψη χρονολόγησης των έργων του (ζωγραφικών και χαρακτικών), με εξαίρεση μια σειρά σχεδίων για τη Σαντορίνη, το 1939. Πρόθεσή του, ίσως να ήταν να δώσει διαχρονικότητα στις δημιουργίες του.

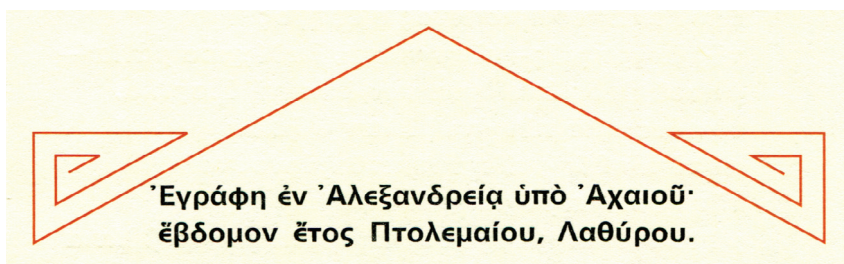
Κ.Σ.

Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα

Ο ΤΑΚΗΣ ΚΑΛΜΟΥΧΟΣ γεννήθηκε στο Άργος το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1961. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ από όπου αποφοίτησε το 1921. Ασχολήθηκε κυρίως με τη ζωγραφική και ειδικότερα με την τοπιογραφία. Έζησε επί σειρά ετών στην Αλεξάνδρεια και ταξίδεψε σε διάφορες χώρες της Ανατολής, σε ένα από τα ταξίδια του μάλιστα είχε ως συνοδοιπόρο τον Νίκο Καζαντζάκη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Γνωρίστηκε με τον Καβάφη στην Αλεξάνδρεια και εικονογράφησε την έκδοση «σταθμό» με τον τίτλο: *Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα*, Αλεξάνδρεια, 1935. Πρόκειται για την πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του Καβάφη, που πραγματοποιήθηκε δύο χρόνια μετά τον θάνατό του, από τον κληρονόμο του και ποιητή Αλέκο Σεγκόπουλο. Η προμετωπίδα κοσμείται με σχέδιο σε μολύβι που υπογράφει ο ίδιος ο Καλμούχος. Η εικονογράφηση της έκδοσης περιλαμβάνει 154 πρωτότυπα έγχρωμα γραμμικά πρωτογράμματα, σε στυλ art nouveau, που διακρίνονται για την απλότητά τους. Τα περισσότερα από αυτά έχουν ως φόντο γεωμετρικές συνθέσεις, ενώ ενίοτε διάφορα διακοσμητικά στολίδια και δίχρωμες διαγραμμώσεις ορίζουν το τέλος ποιήματος. Από όσο γνωρίζω, η έκδοση αυτή παραμένει σημείο αναφοράς και κανένας άλλος επώνυμος καλλιτέχνης δεν προσπάθησε να μιμηθεί τα διακοσμητικά του στοιχεία και πρωτογράμματα, όπως και το ύφος του βιβλίου γενικότερα.

Κ.Σ.

ΦΙΛΕΛΛΗΝ

ΤΗΝ χάραξι φρόντισε τεχνικὰ νὰ γίνει.
Ἐκφρασις σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπής.
Τὸ διάδημα καλλίτερα μᾶλλον στενό·
ἐκεῖνα τὰ φαρδύα τῶν Πάρθων δὲν μὲ ἀρέσουν.
Ἡ ἐπιγραφή, ὡς σύνηθες, ἑλληνικά·
ὄχ' ὑπερβολικὴ, ὄχι πομπώδης—
μὴν τὰ παρεξηγήσει ὁ ἀνθύπατος
ποῦ ὅλο σκαλίζει καὶ μηνᾶ στήν Ρώμην—
ἀλλ' ὅμως βέβαια τιμητικὴ.
Κᾶτι πολὺ ἐκλεκτὸ ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος·
κανένας δισκοβόλος ἔφηβος ὥραϊος.
Πρὸ πάντων σὲ συστήνω νὰ κυττάξεις
(Σιθάσπη, πρὸς θεοῦ, νὰ μὴ λησμονηθεῖ)
μετὰ τὸ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σωτήρ,
νὰ χαραχθεῖ μὲ γράμματα κομψά, Φιλέλλην.
Καὶ τώρα μὴ μὲ ἀρχίζεις εὐφυσολογίες,
τὰ «Ποῦ οἱ Ἕλληνες;» καὶ «Ποῦ τὰ Ἑλληνικά
»πίσω ἀπ' τὸν Ζάγρο ἐδῶ, ἀπὸ τὰ Φράατα πέρα».
Τόσοι καὶ τόσοι βαρβαρότεροί μας ἄλλοι
ἀφοῦ τὸ γράφουν, θὰ τὸ γράψουμε κ' ἐμεῖς.
Καὶ τέλος μὴ ξεχνᾶς ποῦ ἐνίστε
μᾶς ἔρχοντ' ἀπὸ τὴν Συρία σοφισταί,
καὶ στιχοπλόκοι, κι ἄλλοι ματαιόσπουδοι.
Ὡστε ἀνελλήνιστοι δὲν εἴμεθα, θαρρῶ.

Καπνός αι ημέραι μου

Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΥΔΗΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1917 όπου και πέθανε το 1984. Σπούδασε νομικά στο ΠΑ και ίδρυσε κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1943)

τον εκδοτικό οίκο «Γλάρος» και αργότερα τον «Ίκαρος». Η συμβολή του στην προβολή των Νεοελληνικών Γραμμάτων και στην έκδοση εικονογραφημένων βιβλίων σφράγισε όλες σχεδόν τις πρώτες εκδόσεις του οίκου. Ο Καρύδης υπήρξε συνδετικός κρίκος μεταξύ καλλιτεχνών και ποιητών της Γενιάς του '30, όπως αποτυπώνεται στις εκδόσεις που συνυπογράφουν, λόγου χάρη: Ελύτης – Μόραλης και Ελύτης – Χατζηκυριάκος Γκίκας.

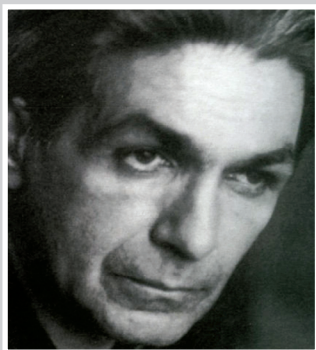
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Αλλά στα επιτεύγματα του εκδοτικού οίκου «Ίκαρος» συμπεριλαμβάνονται και ιστορικές εκδόσεις, που τις επιμελήθηκαν διακεκριμένοι φιλόλογοι, όπως τα *Άπαντα* του Κ.Π. Καβάφη, με την επιμέλεια του Γ.Π. Σαββίδη, και τα *Άπαντα* του Σολωμού που υπογράφει ο Λίνος Πολίτης. Να τονίσουμε εδώ, επίσης, ότι ο Καρύδης εξέδωσε κατ' αποκλειστικότητα όλα τα έργα του Σεφέρη και του Ελύτη.

Ο Καρύδης, παράλληλα με την εκδοτική του δραστηριότητα, έγραφε ποιήματα, τα οποία δημοσίευε σε διάφορα περιοδικά της εποχής, όπως τα *Ελεύθερα Γράμματα*. Από τις ποιητικές του συλλογές, με πρώτη το *Λιοπύρι* (1944), ξεχωρίζει το *Καπνός αι ημέραι μου*, που κυκλοφόρησε το 1982 με εξώφυλλο και προμετωπίδα φιλοτεχνημένα από τον Ν. Χατζηκυριάκο-Γκίκα – μια γυναικεία μορφή, σε διαφορετικές στάσεις, σχεδιασμένη με μολύβι και ξυλομπογιά.

Κ.Σ.

Άποψη του εσωτερικού του βιβλιοπωλείου των εκδόσεων «Ίκαρος», στη οδό Βουλής.

Δέκα Λευκαί Λήκυθοι του Μουσείου Αθηνών

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 1894 και πέθανε στην Αθήνα το 1957. Σπούδασε αρχικά μηχανικός στη Γάνδη και εξελίχθηκε σε έναν από τους πλέον σημαντικούς Έλληνες χαρακτές. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ** | Στο Παρίσι συναναστρέφεται διανοούμενους των αρχών του 20ού αιώνα και παράλληλα ασχολείται με τη χαρακτηριστική και με την εικονογράφηση βιβλίων, όπως το *Sur la pierre blanche* του Ανατόλ Φρανς. Το 1930 εγκαθίσταται στην Αθήνα και το 1931 καταλαμβάνει τη θέση καθηγητή στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ, την οποία διατήρησε ως το τέλος της ζωής του. Από τα θεωρητικά του συγγράμματα, σχετικά με τη χαρακτηριστική και την τυπογραφία, αλλά και τα πολλά βιβλία που εικονογράφησε ξεχωρίζουν οι *Δέκα Λευκαί Λήκυθοι του Μουσείου Αθηνών*. Μία έκδοση υποδειγματική, με εισαγωγικό σημείωμα της Σέμνης Καρούζου, για την οποία συνεργάστηκε, πειραματιζόμενος, με τους μαθητές του, χρησιμοποιώντας ως πρότυπα ζωγραφισμένες ληκύθους από τη συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Οι λήκυθοι είναι κεραμικά ζωγραφισμένα αγγεία (φιαλίδια), που περιείχαν αρωματικά έλαια, με τα οποία άλειφαν τα σώματα των νεκρών.

Το βιβλίο αυτό είναι το πλέον πολύπλοκο που τυπώθηκε ποτέ στην Ελλάδα και όπως μαρτυρεί ο Κεφαλληνός: *Το μόνο χαρακτηριστικό μέσο που θα απέδιδε με ακρίβεια το παιχνίδι της γραμμής και την ποικιλία του χρώματος και του τόνου ήταν η χαλκογραφία: το ακουαφόρτε στα ρηχά, το καλέμι στα δυνατά. Λαμπρό γεγονός η παρουσίαση του βιβλίου, μετά από τρία χρόνια δουλειάς, που έλαβε χώρα στη Σχολή Καλών Τεχνών, στις 26 Απριλίου του 1956.*

Κ.Σ.

Τμήμα από τις Δέκα Λευκές Ληκύθους (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών).

Le Mont Athos

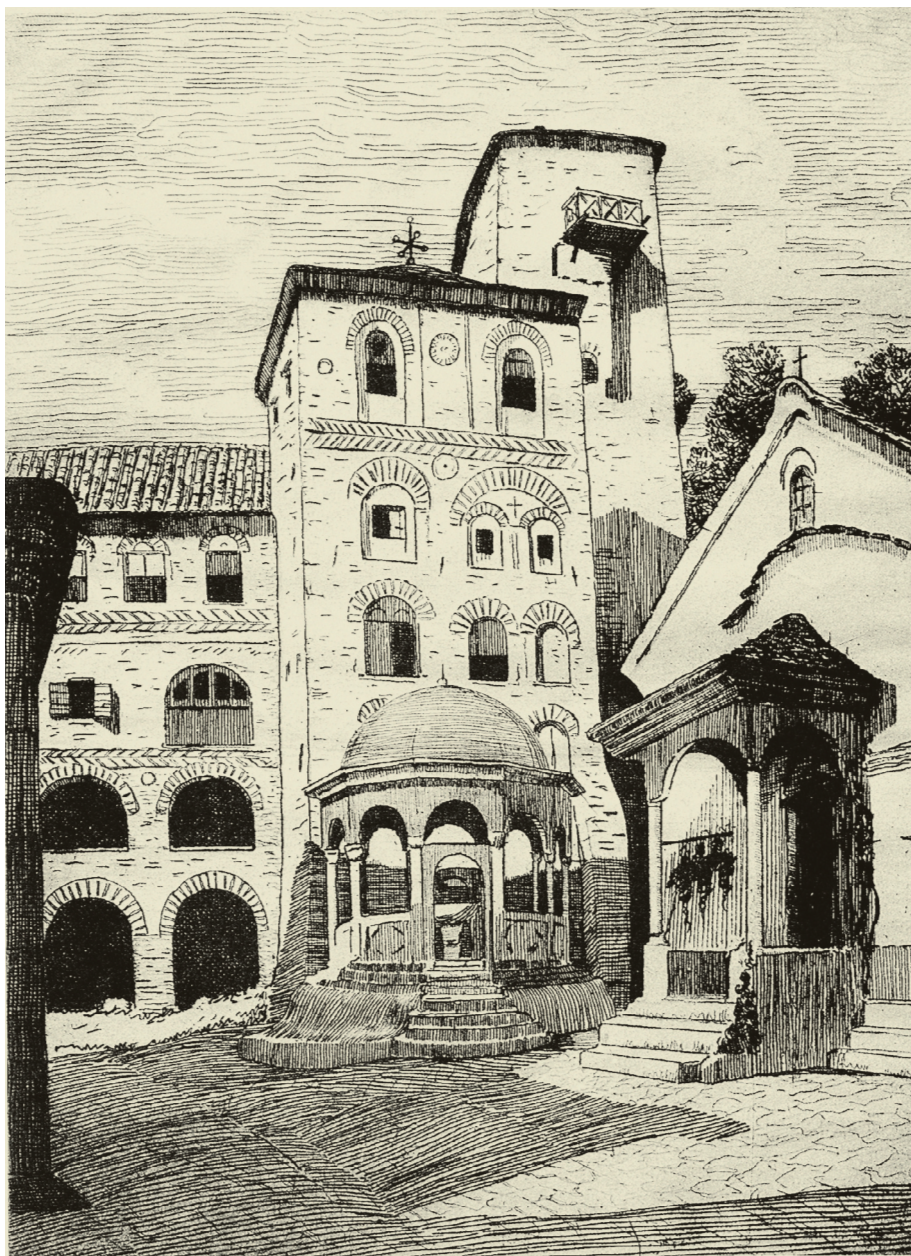
Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ ΚΟΓΕΒΙΝΑΣ γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1887 και πέθανε στην Αθήνα το 1940. Σπούδασε ζωγραφική στο Παρίσι, στην Académie de la Grande Chaumière και στην Académie Julian, με δάσκαλο τον J.P. Lurens και αργότε-

ρα στο Μόναχο. Εκτός από το πλούσιο ζωγραφικό του έργο –υπήρξε από τους πρώτους Έλληνες ζωγράφους που στράφηκαν στον ιμπρεσιονισμό κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα– καταπιάστηκε από το 1909 συστηματικά με τη χαρακτηριστική και είναι ο πρώτος καλλιτέχνης που εισάγει στην Ελλάδα την τεχνική της οξυγραφίας (eau-forte).

Η ελληνοκεντρική προσωπικότητά του τον οδήγησε σε μια ιδανική προβολή των μνημείων της ελληνικής αρχιτεκτονικής παράδοσης. Το ύφος της χαρακτηριστικής του διακρίνεται από ιμπρεσιονιστικά ζωγραφικά πρότυπα, αλλά σταδιακά γίνεται όλο και πιο εικονογραφικό και νατουραλιστικό. Τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά του απεικονίζουν μονές του Αγίου Όρους, και ξεχωρίζουν για την απόδοση της φωτοσκίασης, επακόλουθο της υψηλής τεχνικής του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Κατεξοχήν δείγμα της καλλιτεχνικής του έκφρασης και το βιβλίο *Le Mont Athos*, που προλογίζεται από τον βυζαντινολόγο Charles Diehl και τον G. Millet και τυπώθηκε στο Παρίσι από τις εκδόσεις *À La Belle Édition* το 1922. Πρόκειται για το πρώτο του λεύκωμα, το οποίο κοσμείται από δώδεκα ολοσέλιδες χαράξεις υψηλής τεχνικής αρτιότητας: οι λεπτές μετατονίσεις της σκιάς και ο περιορισμός των σκουρόχρωμων επιφανειών αποδίδουν εξαιρετική φωτεινότητα στα αγιορείτικα μοναστήρια, όπως λ.χ. η Μονή Κουτλουμουσίου.

Κ.Σ.

Η «Μονή Κουτλουμασίου», χαλκογραφία του Α. Κογεβίνα, από την έκδοση: «Le Mont Athos», Παρίσι 1922.

Βίβλος Καλουμένη Έκφρασις

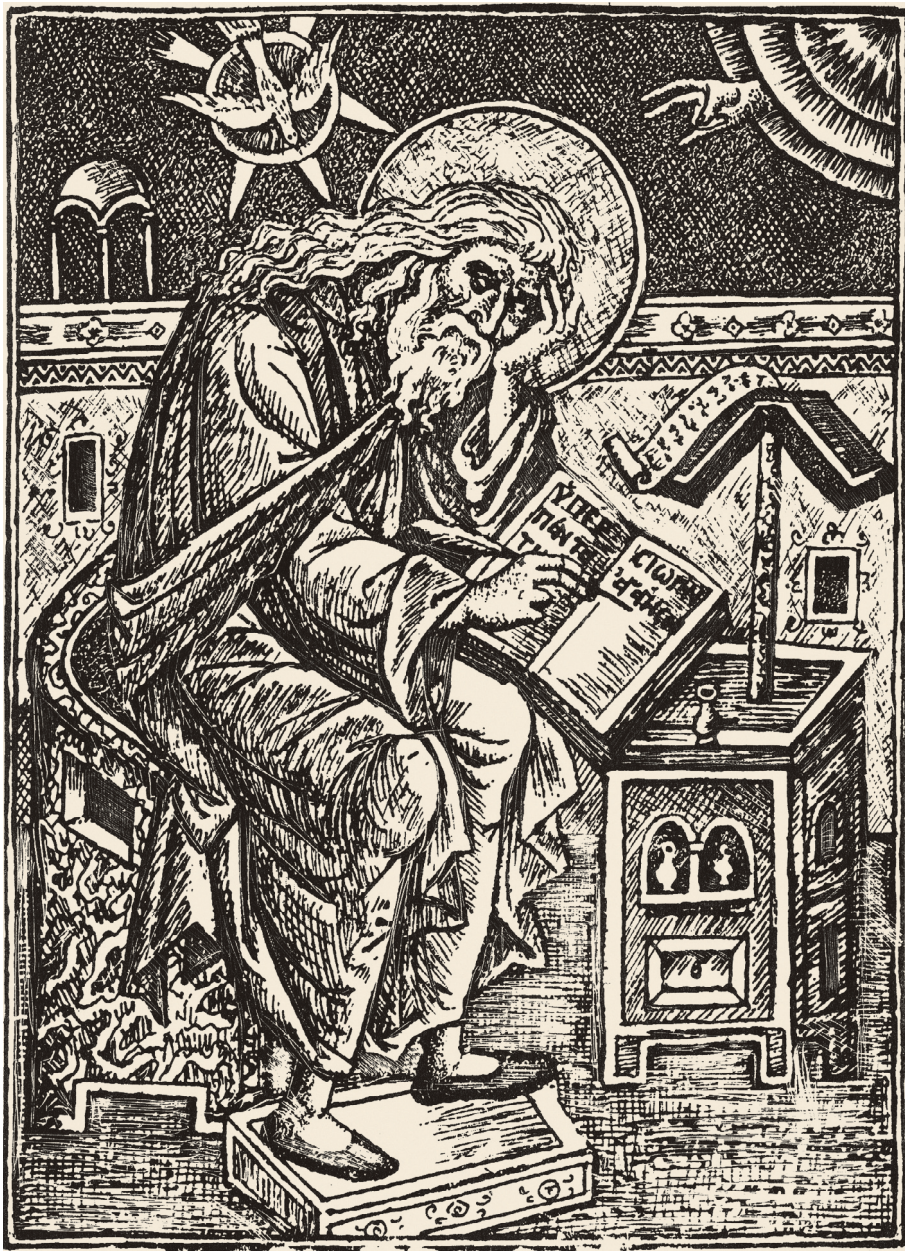
ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Φώτη Αποστολέλλη. Πε-

ζογράφος, αγιογράφος και αρθρογράφος που γεννήθηκε στο Αϊβαλί Μικράς Ασίας το 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1965. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές του γράφτηκε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι για να παρακολουθήσει μαθήματα ζωγραφικής. Το 1922 τον βρήκε πρόσφυγα στη Μυτιλήνη και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Στα Γράμματα εμφανίστηκε τον 1919, εκδίδοντας στο Αϊβαλί τη νουβέλα του *Pedro Kazas*. Ακολούθησαν τα βιβλία: *Βασάντα* (1923), *Ο θείος Κόνανος και το μοναστήρι του, το λεγόμενο Καταβύθισι* (1943), *Ιστορίες και περιστατικά* (1944), *Ιστορία ενός καραβιού που χάθηκε απάνου σε μια ξέρα* (1944).

Κατά τη διαμονή του στο Παρίσι το 1916 υπήρξε καλλιτεχνικός συνεργάτης στο εξαιρετικό περιοδικό, της ευρωπαϊκής κυρίως επικαιρότητας, *Illustration*. Η ενασχόληση του Κόντογλου με τη ζωγραφική και την αγιογραφία δεν περιορίστηκε στην καλλιτεχνική του έκφραση μόνο, αλλά τον απασχόλησε και θεωρητικά η βυζαντινή εικονογραφική παράδοση. Έτσι εξέδωσε το δίτομο έργο *Βίβλος καλουμένη Έκφρασις. Ήγουν ιστορήσις της Παντίμου Ορθοδόξου Αγιογραφίας της λειτουργικής καλουμένης...*, που τυπώθηκε από τον οίκο «Αστήρ» το 1960. Στο πόνημα αυτό τονίζεται ο λειτουργικός χαρακτήρας της ορθοδόξης εικονογραφίας και η δογματική αναπαράσταση της αγιογραφίας: σε αντίθεση με τη θρησκευτική τέχνη των Δυτικών, όπου προέχει η ιστορική αναπαράσταση.

Κ.Σ.

«Ο Άγιος Ισαάκ ο Σύρος ο θεόπνευστος», χαρακτηριστικό του Φ. Κόντογλου, από την έκδοση: «Έκφρασις», τόμ. Α', (σ. 339).

Ιταλική Αναγέννηση

Τέχνη και Κοινωνία – Τέχνη
και Αρχαιότητα

Η ΜΑΡΙΝΑ ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΠΛΑΚΑ γεννήθηκε στο Αρκαλοχώρι του Ηρακλείου Κρήτης και σπούδασε αρχαιολογία στο ΠΑ και στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ. Συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές της στη Σορβόνη. Από το 1992 διευθύνει την Εθνική Πινακοθήκη και παράλληλα διδάσκει ιστορία της Τέχνης στη Σχολή Καλών Τεχνών.

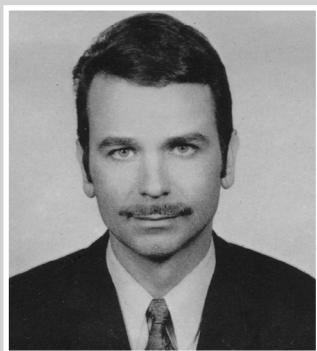
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Έχει γράψει πολλά άρθρα αναφορικά με την καλλιτεχνική έκφραση Ελλήνων ζωγράφων και γλυπτών σε συλλογικούς τόμους, αλλά και αυτοτελείς εκδόσεις, όπως: *Ο Ροντέν και η αρχαία ελληνική τέχνη* (Αθήνα, Νεφέλη, 1985).

Το βιβλίο όμως που ξεχωρίζει και αποτελεί τη μοναδική, μάλλον, ελληνική έκδοση που πραγματεύεται παρόμοιο θέμα είναι: *Ιταλική Αναγέννηση. Τέχνη και Κοινωνία – Τέχνη και Αρχαιότητα* (Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2004). Η Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα προσεγγίζει το θέμα όχι με τα καλλιτεχνικά κριτήρια ενός ιστορικού της τέχνης, αλλά συνδέει την ανάπτυξη των καλών τεχνών με τα πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του κάθε ανεξάρτητου ηγεμονικού κρατιδίου: της Μάντοβας και του Ουρμπίνο λόγου χάρη. Στο βιβλίο αυτό τίγονται και αναδεικνύονται ζητήματα που έχουν να κάνουν με πολλές πτυχές της ιταλικής Αναγέννησης, όπως: Η ανθρωποκεντρική κοσμοθεωρία, ο ρόλος της ελληνο-ρωμαϊκής παράδοσης και οι πρόδρομοι της Αρχαιολογίας, η ώθηση που έδωσε στην τέχνη η ουμανιστική κίνηση, η θεωρία της Τέχνης και η αναβάθμιση του καλλιτέχνη σε κοινωνικό επίπεδο. Το βιβλίο αυτό της Μαρίνας Λαμπράκη-Πλάκα μας εισάγει στον μαγικό κόσμο της Αναγέννησης, αλλά, παράλληλα, μας υπενθυμίζει πόσο ισχνή είναι η σχετική ελληνική βιβλιογραφία.

Κ.Σ.

Ο Άγιος Ιερώνυμος, αποτοιχισμένη τοιχογραφία του Ντομένικου Γκιρλαντάιο, στην εκκλησία της Φλωρεντίας, Άγιοι Πάντες. Από την έκδοση: «Ιταλική Αναγέννηση» (σ. 134).

Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής

Ο ΣΤΕΛΙΟΣ ΛΥΔΑΚΗΣ γεννήθηκε στις Αχαρνές της Κρήτης το 1938, σπούδασε

ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας και επιστρέφοντας στην Ελλάδα εργάστηκε στην Εφορία Νεότερων Μνημείων ως το 1965.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τα πολλά δημοσιεύματά του, ξεχωρίζει *Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής (16ος-20ός αιώνας)*, στη σειρά *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, τόμ. 3 (Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1976). Το εγχείρημα του Λυδάκη ήταν δύσκολο και πολύπτυχο, καθώς έπρεπε να συνεκτιμήσει τις επιδράσεις που δέχτηκε ο «Έλληνας ζωγράφος» από την εποχή της ανεξαρτησίας, τόσο από τη μεταβυζαντινή καλλιτεχνική παράδοση, όσο και από τα αντίστοιχα ρεύματα που επικρατούσαν στην Ανατολή κατά την Τουρκοκρατία, αλλά και τις επιδράσεις που δέχτηκε από βενετοκρατούμενες περιοχές. Πλούσιο εικονογραφικό υλικό συνοδεύει τις κατηγοριοποιημένες θεωρίες του Λυδάκη (Αι Αθήναι επί του «Ίσαρος» και η Αθήνα των Βαυαρών).

Η εικαστική διαδρομή του τόμου έχει ως αφετηρία τους ζωγράφους της κρητικής σχολής του 16ου και 17ου αιώνα και τους εκπροσώπους της σχολής της Επτανήσου, για να συνεχίσει με την επίδραση που δέχτηκε η ελληνική ζωγραφική από τη σχολή του Μονάχου (Βρυζάκης, Γύζης κ.ά.). Μετά το κεφάλαιο που πραγματεύεται τη σχέση των Ελλήνων ζωγράφων με τη γαλλική σχολή, παρουσιάζεται διεξοδικά η γενιά του Παρθένη και των εκπροσώπων του ελληνικού νατουραλιστικού και ποιητικού ύφους γενικότερα. Την έκδοση συμπληρώνει μια «Εισαγωγή στις γραφικές τέχνες (Ξυλογραφία, Χαλκογραφία, Λιθογραφία), από τον 18ο ως τον 20ό αιώνα».

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι *Χάρτινες Εικόνες*, εικαστική παραγωγή που χαρακτηρίζει διάφορα μοναστηριακά συγκροτήματα.

Κ.Σ.

Η «Μονή Δαφνίου», λάδι του Παύλου Ροδοκανάκη (1922), από την έκδοση: «Οι Έλληνες Ζωγράφοι» (σ. 357).

Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών

Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες,
16ος-20ός αιώνας

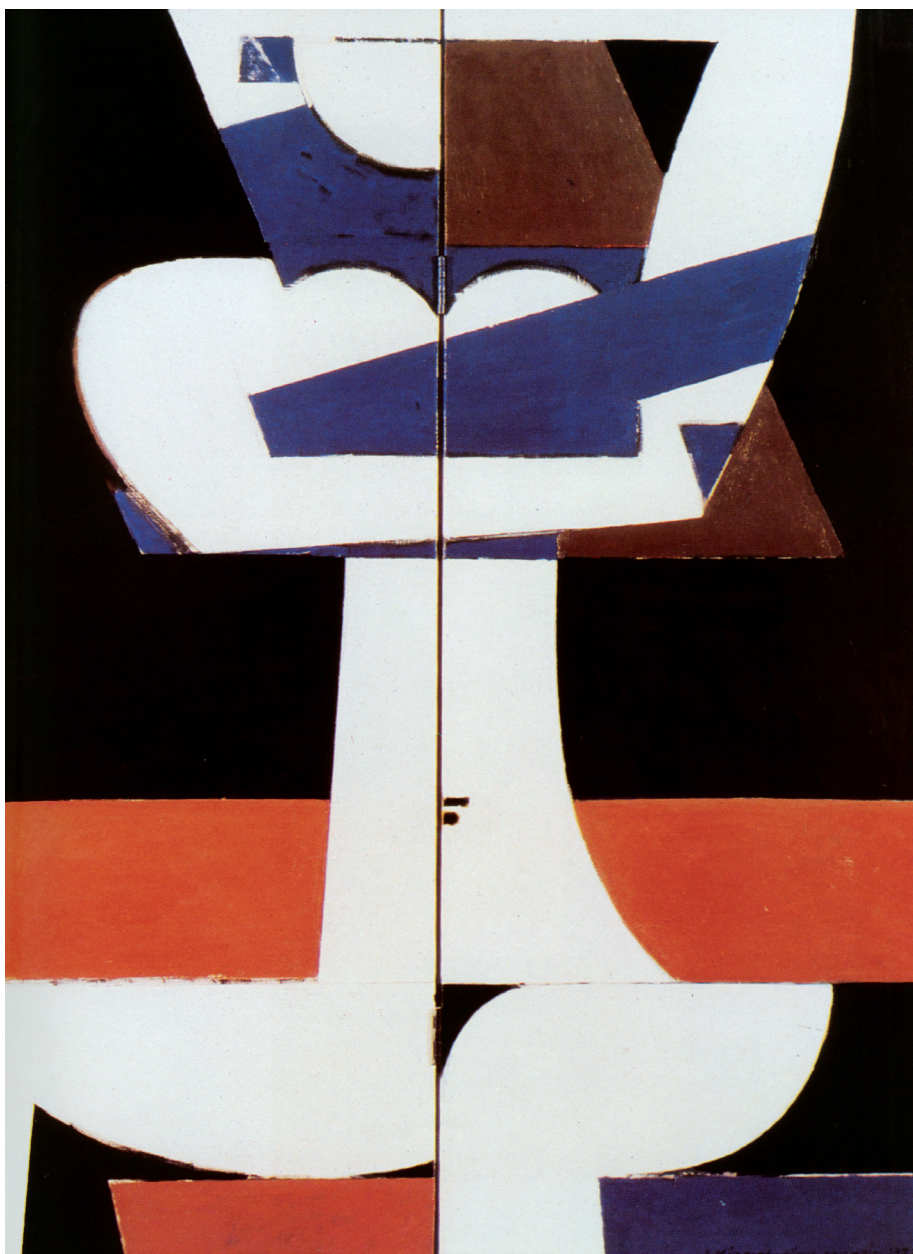
Ο ΕΥΓΕΝΙΟΣ Α. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1959, σπούδασε ζω-

γραφική στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές σπουδές του γύρω από την ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι.

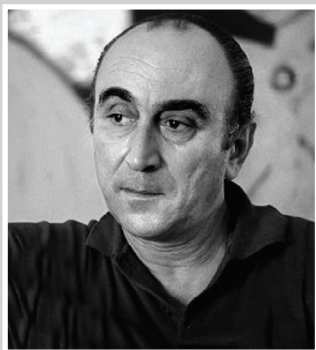
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Από τις μελέτες σε συλλογικούς τόμους και τα άρθρα του σε καταλόγους και περιοδικά ιδιαίτερη μνεία χρειάζεται να γίνει στο τετράτομο έργο: *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ζωγράφοι – Γλύπτες – Χαράκτες, 16ος-20ός αιώνας* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1997, 2000), στο οποίο είχε την ευθύνη της επιστημονικής επιμέλειας και της σύνταξης. Ο συντονισμός της έκδοσης είναι της Δώρας Κομίνη-Διαλέτη και η καλλιτεχνική επιμέλεια της Λένας Ορφανού και της Αθηνάς Ραγιά. Πρόκειται για ένα «ευαγγέλιο» του βίου και της έκφρασης των Ελλήνων ζωγράφων, που δεν περιορίζεται στα χρονικά όρια της ίδρυσης του ελληνικού κράτους, αλλά καλύπτει και την περίοδο του 16ου αιώνα: Θ. Πουλάκης, παραστάσεις από σκηνές της *Παλαιάς Διαθήκης*.

Η διάρθρωση του *Λεξικού* είναι αλφαβητική και μετά τα βιογραφικά στοιχεία, που παρατίθενται σε κάθε λήμμα, σημειώνονται οι σπουδές και η τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη. Προσδιορίζεται το καλλιτεχνικό ρεύμα που τους ενέπνευσε και αναφέρονται οι εκθέσεις έργων τους σε συγκεκριμένες αίθουσες τέχνης (γκαλερί) στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το πλούσιο αυτό εγκυκλοπαιδικό υλικό συμπληρώνεται με την απογραφή σχετικών δημοσιευμάτων από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, μονογραφίες τους και συμμετοχή τους σε συλλογικούς τόμους και καταλόγους εκθέσεων.

Κ.Σ.

«Το κορίτσι που γδύνεται», δίπτυχος πίνακας του Γιάννη Μόραλη (1972), από την έκδοση: «Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών», τόμ. 3 (σ. 147).

Άξιον Εστί

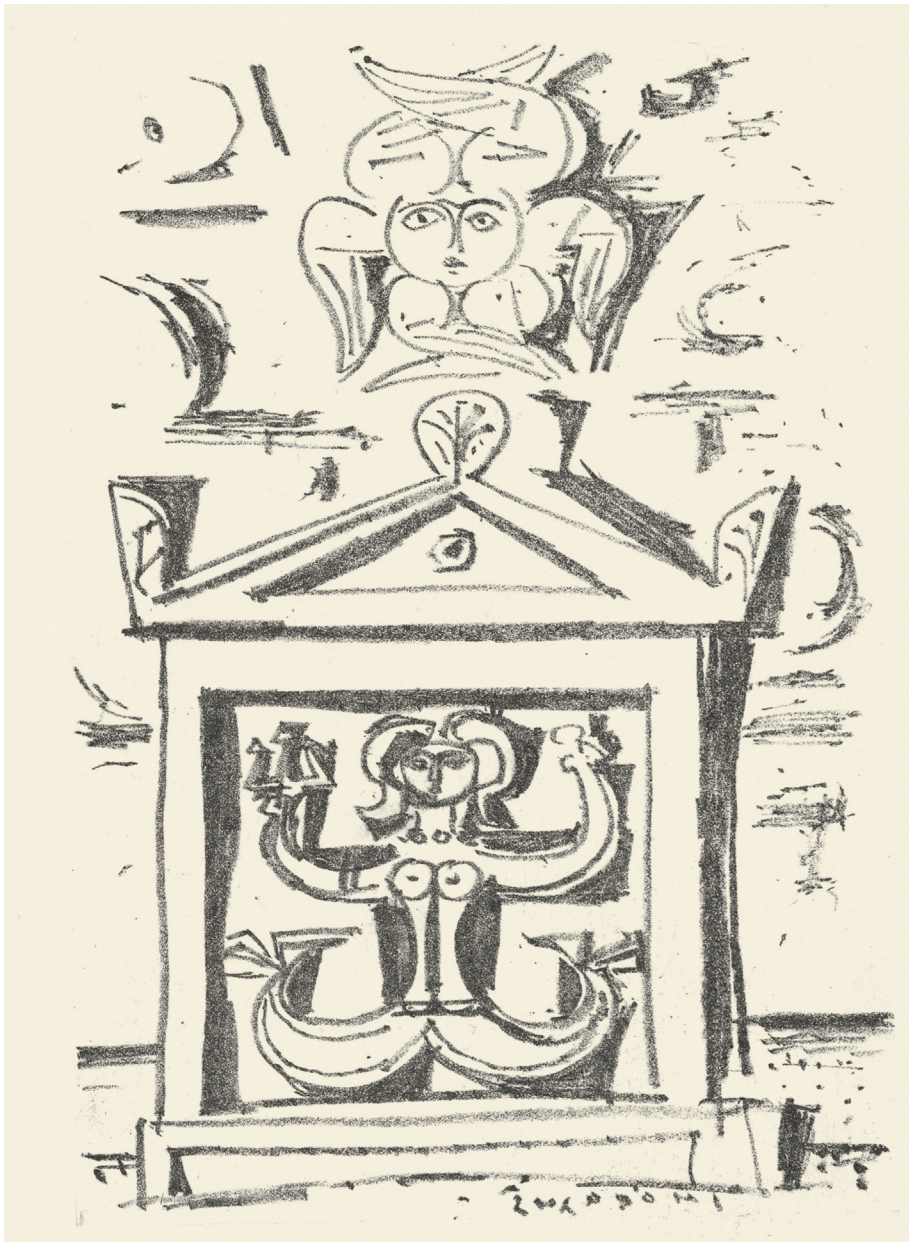
Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΡΑΛΗΣ γεννήθηκε στην Άρτα το 1916 και πέθανε στην Αθήνα το 2009. Σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών, δίπλα στον Κωνσταντίνο Παρθένη και τον χαρακτή Γιάννη

Κεφαλληνό, ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Ρώμη και το Παρίσι και από το 1939 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Παράλληλα με τη ζωγραφική ασχολήθηκε και με την εικονογράφηση βιβλίων, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους εκτύπωσης, όπως: ξυλογραφία, χαλκογραφία και λιθογραφία. Πολλές από τις συνθέσεις του αντιπροσωπεύουν μονόφυλλα σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, ενώ άλλες ξυλογραφίες φιλοτέχνησε για να κοσμήσουν σελίδες τίτλων και προμετωπίδες, όπως η έκδοση *Μαθήματα Τέχνης*, των Ενγκρ, Ροντέν και Μπουρντέλ (Αθήνα, 1944).

Η πλέον όμως χαρακτηριστική δημιουργία του, σημείο αναφοράς μάλιστα στην ιστορία της εικονογράφησης του ελληνικού βιβλίου, είναι η λιθογραφία που φιλοτέχνησε για την έκδοση *Άξιον Εστί*, του Οδυσσέα Ελύτη, που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά από τον εκδοτικό οίκο Ίκαρος, το 1959. Ο Μόραλης εμπνεύστηκε από την αρχαία ελληνική επιτύμβια τέχνη και στο σχέδιό του ενσωματώνει αρχιτεκτονικά στοιχεία και μορφές από τη λαϊκή καλλιτεχνική παράδοση και τη μυθολογία γενικότερα. Η μορφή της γοργόνας, κεντρικό θέμα της σύνθεσης, είναι στυλιζαρισμένη και με τα ανασηκωμένα χέρια της βαστάει τα «σύμβολα» της λαϊκής τέχνης. Στο ίδιο πνεύμα ο Μόραλης εχάραξε και τις λιθογραφίες που κοσμούν το *Έξι και Μία Τύψεις για τον Ουρανό* (1960), όπως και το *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (Αθήνα 1962), του Ελύτη και πάλι.

Κ.Σ.

Λιθογραφία του Γ. Μόραλη, από την έκδοση: «Οδυσσέας Ελύτης, Άξιον Εστί» (Αθήνα, Ίκαρος, 1959).

Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου

Η ΝΤΟΥΛΑ ΜΟΥΡΙΚΗ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1934, όπου και πέθανε το 1991. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας και ολοκλήρωσε τις σπουδές της στη Σορβόνη και στο Πανεπιστήμιο του Πρίστον. Δίδαξε από την έδρα της Ιστορίας της Τέχνης στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ.

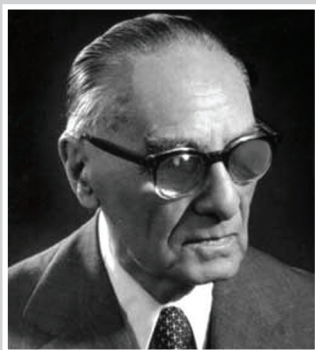
ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σπουδαιότερο συγγραφικό έργο της είναι το δίτομο: *Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου* (Αθήνα, Έκδοση Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1985). Ο πρώτος τόμος είναι αφιερωμένος στο ιστορικό της μονής, μνημονεύονται κτήτορες και ο αρχιτεκτονικός τύπος του Καθολικού. Ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή του εσωτερικού διάκοσμου, αποτιμάται καλλιτεχνικά η αγιογράφηση του ναού και αναδεικνύεται η τεχνική των ψηφιδωτών, τα υλικά κατασκευής τους και τα χρώματά τους. Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει αναπαραγωγές από όλες τις ψηφιδωτές διακοσμήσεις, προβάλλεται και αναλύεται η θεματική κάθε εικόνας και σκηνής. Η ανάλυση της παράστασης είναι εξαντλητική και, επιπλέον, προσδιορίζεται η ακριβής θέση της στον εσωτερικό διάκοσμο του ναού, βοηθώντας έτσι τον μελετητή να συλλάβει το γενικό σκεπτικό της εικονογράφησης της Μονής. Αποφασιστικό ρόλο στον σχεδιασμό της Νέας Μονής έπαιξε η επιλογή ορισμένου αρχιτεκτονικού τύπου, που χωρίζει τον κυρίως ναό, από τον εσωνάρθηκα και το ιερό, με συνακόλουθο τη συνοχή που παρουσιάζει ο διάκοσμος στο κύριο τμήμα του ναού.

Πρόκειται για υποδειγματική εργασία από την Ντούλα Μουρίκη, για ένα αυτοκρατορικό κτίσμα που χρονολογείται από τις πρώτες δεκαετίες του 11ου αιώνα, και είχε ως κτήτορες τις πορφυρογέννητες θυγατέρες, Ζωή και Θεοδώρα, του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου. Η βασιλεία του Μονομάχου κράτησε δώδεκα χρόνια, όσα και η κατασκευή της Μονής, και η χορηγία του για την ανέγερση της Νέας Μονής έγινε στο πλαίσιο της ανάδειξής του ως μαικήνα των τεχνών.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια του Χριστού από την «Εις Άδου κάθοδον», από την έκδοση: «Τα Ψηφιδωτά της Νέας Μονής Χίου», τόμ. Β' (σ. 456).

*Αι μικρογραφίες
του Μυθιστορήματος
του Μεγάλου Αλεξάνδρου
εις τον κώδικα
του Ελληνικού Ινστιτούτου
της Βενετίας*

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1891, όπου και πέθανε το 1979. Αρχικά σπούδασε φαρμακευτική και από το 1920 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, από όπου αποφοίτησε ως αρχαιολόγος. Από το 1928 ως το 1930 παρακολούθησε βυζαντινή ιστορία στο Παρίσι και έκτοτε καταπιάστηκε συστηματικά με την έρευνα της εξέλιξης της εικονογραφικής σύνθεσης στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Ξεχωριστή θέση στις μελέτες του καταλαμβάνει το βιβλίο του: *Αι μικρογραφίες του Μυθιστορήματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου εις τον κώδικα του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας* (Αθήναι-Βενετία, 1966, ελληνικά-γαλλικά). Πρόκειται για ένα από τα σπουδαιότερα χειρόγραφα που θησαυρίζει η βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου Βενετίας και αντιπροσωπεύει το δεύτερο ελληνικό γνωστό αντίγραφο του *Μυθιστορήματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. Ο κώδικας χρονολογείται από τον 14ο αιώνα και είναι πλούσια εικονογραφημένος με 250 ολοσέλιδες και εντός κειμένου μινιατούρες. Μολονότι το χειρόγραφο έχει καθαρά κοσμικό θέμα, το ύφος των μικρογραφιών δεν απομακρύνεται εντελώς από τα πρότυπα της θρησκευτικής ζωγραφικής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο ζωγράφος που επιμελήθηκε τη διακόσμηση του κώδικα είναι ένας και μοναδικός. Ως πρώτη παρατήρηση, ο Ξυγγόπουλος αναφέρει την ανακολουθία του «ζωγράφου», μεταξύ του υποδειγματικού σχεδιασμού των μορφών, σε σύγκριση με τα περιγράμματα και τη διαβάθμιση φωτεινότητας στα πρόσωπα. Ο Ξυγγόπουλος αναλύει λεπτομερώς τις μικρογραφίες, επισημαίνοντας φράγματα και μουσουλμανικά στοιχεία που απεικονίζονται στις σκηνές.

Κ.Σ.

† ὁ βασιλεὺς ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸν ἀρχιερέα, τὸν καὶ τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸν ἀρχιερέα
 αὐτὸν βασιλεὺς εἶς τε ἀρχιερέα καὶ τὸν ἀρχιερέα. θεοῦ καὶ τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸν ἀρχιερέα

عوردة پادشاه حضرت الکسندر الحی بن چاغزوب بیوک اوغلی الیه بارش و درمنه
 جالشوب حضرت الکسندر خوفند و بار شمعہ مقدم ال اوزاندر و فیض و در

Ο Αλέξανδρος ζητά την άδεια του πατέρα του Φιλίππου για να συμμετάσχει σε αγώνες αρματοδρομίας στη Ρώμη, από την έκδοση: «Αι μικρογραφίαι» (πίν. XVI).

Χάρτινες Εικόνες

Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά 1665-1899

Η ΝΤΟΡΗ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1923 και ως το τέλος της δεκαετίας του '50 είχε ολοκληρώσει τις σπουδές της στη Νομική Σχολή του ΠΑ. Εργάζεται στην οικογενειακή επιχείρηση «Παπαστράτος» και συγχρόνως μελετά πτυχές της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Οι *Χάρτινες Εικόνες. Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά 1665-1899* (Αθήνα 1986), ήρθαν να προσθέσουν μια εξαιρετικά πολύτιμη πτυχή της καλλιτεχνικής ζωής στα μοναστήρια κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας. Τα χαρακτηριστικά (*Εικόνες*) της συλλογής της Παπαστράτου περιλαμβάνονται σε δύο τόμους και αριθμούν τα 618. Πρόκειται για μονόφυλλα που χρονολογούνται από τον 17ο ως τα τέλη του 19ου αιώνα. Τα περισσότερα από αυτά απεικονίζουν αγίους και θρησκευτικές σκηνές που έχουν ως πρότυπα συνθέσεις φορητών εικόνων, υπάρχουν όμως περίπου εκατό χαρακτηριστικά που αναπαριστούν πανοραμικά ολόκληρα μοναστηριακά συγκροτήματα του Αγίου Όρους, αποτυπώνοντας κατασκευές και κτίσματα που καταστράφηκαν στη συνέχεια ή και παραδόθηκαν στην πυρά.

Η αναπαραγωγή σε πολλαπλά αντίτυπα των *Εικόνων* δεν έχει αποκλειστικά θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά σκοπό είχε να φέρει τους κοσμικούς πιο κοντά στους μοναχούς. Προσφέρονταν, δηλαδή, οι εικόνες στους προσκυνητές ως αντάλλαγμα για τις συνδρομές τους και τις χορηγίες, που απέβλεπαν στην ενίσχυση του ταμείου της κάθε μονής.

Από καθαρά καλλιτεχνική και τεχνική άποψη, οι χαράξεις στις μεταλλικές πλάκες γίνονταν σε εργαστήρια της Βενετίας και της Βιέννης κυρίως, και είναι συχνά ενυπόγραφες. Από σχεδιαστική άποψη τώρα, η επίδραση της Δυτικής εικονογραφικής παράδοσης είναι εμφανής: η φωτοσκίαση χρησιμοποιείται ευρύτατα, δίνοντας έτσι πλαστικότητα και βάθος στη σύνθεση, όπως στην περίπτωση της Μονής Διονυσίου.

Κ.Σ.

Ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, χαλκογραφία αγνώστου χαρακτή, Μονή Προφήτη Ηλίου, Ύδρα, από την έκδοση: «Χάρτινες Εικόνες», τόμ. Α' (σ. 239).

Χαρακτική Γραφικές Τέχνες

Ιστορία – Τεχνικές – Μέθοδοι

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1966 και σπούδασε ιστο-

ρία, αρχαιολογία και ιστορία της Τέχνης στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ. Απέκτησε σφαιρικές γνώσεις γύρω από την ελληνική τέχνη και με την ιδιότητά του αυτή προσελήφθη ως ειδικός συνεργάτης-σύμβουλος για την έκδοση του *Λεξικού Ελλήνων Καλλιτεχνών* (Αθήνα, Εκδοτικός οίκος ΜΕΛΙΣΣΑ, 1997-2000).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το βιβλίο όμως που ξεχωρίζει από την εργογραφία του είναι το: *Χαρακτική Γραφικές Τέχνες. Ιστορία – Τεχνικές – Μέθοδοι* (Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ & ΔΙΑΤΤΩΝ, 2004²). Πρόκειται για μοναδικό σύγγραμμα, που πραγματεύεται την ιστορία της χαρακτικής και των διαφόρων τεχνικών και μεθόδων εκτύπωσης, στο πλαίσιο της εικονογράφησης βιβλίων, που χρονολογείται από τον 15ο αιώνα. Μετά από μια ιστορική επισκόπηση, ανοίγει το κεφάλαιο «Χαρακτική και Γραφικές Τέχνες στην Ελλάδα», στο οποίο εξιστορούνται οι αρχικές μέθοδοι της χαρακτικής (χαλκογραφία), που πρωτοχρησιμοποιήθηκαν από μοναχούς, τις γνωστές Χάρτινες Εικόνες. Η δομή του βιβλίου στηρίζεται στην περιγραφή και ανάλυση της κάθε μεθόδου εκτύπωσης των σχεδίων, όπως: ξυλογραφία (κατηγορία αναγλυφοτυπίας), χαλκογραφία (εντάσσεται στην κατηγορία της βαθυτυπίας/εσωτυπίας), γραμμική οξυγραφία (eau-forte), λιθογραφία, όπως και όλες οι άλλες μέθοδοι και τεχνικές.

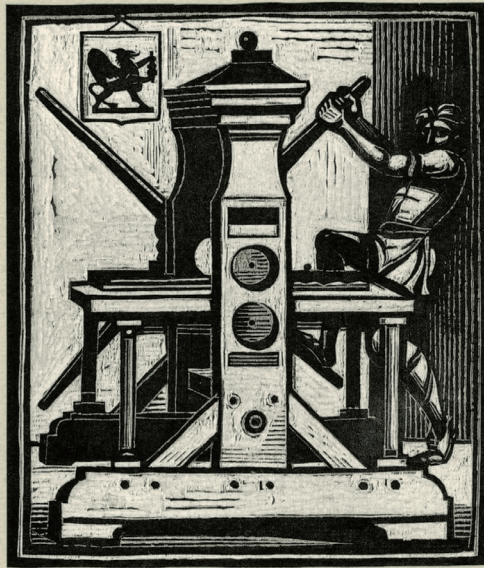
Το βιβλίο του Παυλόπουλου είναι ένας καθαρός καθρέπτης της χαρακτικής τέχνης, την οποία λάμπρυναν σπουδαίοι Έλληνες καλλιτέχνες, της τάξεως του Γαλάνη, του Κεφαλληνού, του Βαρλάμου, του Κογεβίνα, του Τάσσου κ.ά.

Κ.Σ.

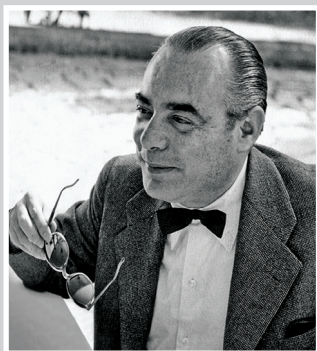
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΤΕΧΝΙΚΕΣ - ΜΕΘΟΔΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ & ΔΙΑΤΤΩΝ

Αθήνα, Ιστορία του Πολιτισμού

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1967. Μεγάλωσε στη Σμύρνη

και σπούδασε νομικά στο ΠΑ, ζωγραφική στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών του ΕΜΠ και ιστορία της Τέχνης στο Παρίσι. Μετά το 1944 εξέδιδε την εφημερίδα *Ελεύθερη Ζωή* και ίδρυσε Σχολή Αισθητικής και Ιστορίας της Τέχνης στην Αθήνα, όπου και δίδαξε. Η ζωή του Προκοπίου ήταν αφιερωμένη στην Τέχνη: διεθνή συνέδρια αισθητικής, βυζαντινολογία, ιστορία της τέχνης, διαλέξεις, άρθρα, ραδιοφωνικές εκπομπές, συστηματική διδασκαλία κ.ά. Η ενασχόλησή του αυτή είχε ως αποτέλεσμα και τη σαφή χρονολόγηση και εξακρίβωση της ταυτότητας πολλών βυζαντινών και μεταβυζαντινών έργων.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ | Το σημαντικότερο έργο του εκδόθηκε από τα παιδιά του μετά τον θάνατό του και πρόκειται για την τρίτομη έκδοση: *Αθήνα, Ιστορία του Πολιτισμού* (Αθήνα, Πύρινος Κόσμος, 1972), μετάφραση ουσιαστικά της αγγλικής έκδοσης με το τίτλο: *Athens, City of Gods* (Λονδίνο, 1964). Οι τρεις τόμοι έχουν την εξής διάρθρωση: κείμενα σχετικά με την προϊστορική ως και την ελληνιστική τέχνη, θέματα που αφορούν τη βυζαντινή τέχνη ως τον 11ο αιώνα και στοιχεία και τεχνοτροπίες της μεταβυζαντινής τέχνης και τεχνικής. Ο Άγγελος Τερζάκης έγραψε ένα υμνητικό σημείωμα στην έκδοση, για τα χαρίσματα και την ευγλωττία του Προκοπίου.

Ένα, επίσης τρίτομο βιβλίο του Προκοπίου, με τον γενικό τίτλο: *Εστίες Ελληνικού Πολιτισμού (Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Μεταβυζαντινοί χρόνοι)*, εμπεριέχει άρθρα και μελέτες του, που δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και στο περιοδικό *Νέες Μορφές*, που ίδρυσε ο ίδιος, σε συνεργασία με τον Κ. Λύτρα, το 1962.

Κ.Σ.

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Βυζαντινά Ψηφιδωτά

Η ΝΑΝΩ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του ΠΑ, στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Για μεταπτυχιακές σπου-

δές επέλεξε το Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα ιστορίας της βυζαντινής Τέχνης, στην École Pratique des Hautes Études, με δάσκαλο τον Α. Grabar. Δίδαξε βυζαντινή αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων. **ΕΚΔΟΣΕΙΣ** | Επιστέγασμα της ενασχόλησής της με τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή τέχνη της φορητής εικόνας και της τοιχογραφίας είναι η έκδοση: *Βυζαντινά Ψηφιδωτά*, στη σειρά «Ελληνική Τέχνη» (Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1994). Το εισαγωγικό σημείωμα της Χατζηδάκη είναι διαφωτιστικό για τους λόγους που οδήγησαν στην αντικατάσταση των μαρμάρινων επενδύσεων, κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους, με μωσαϊκές ψηφίδες. Από τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους μάλιστα, η τέχνη του ψηφιδωτού θα γνωρίσει μεγάλη άνθηση, καθώς επιλέχθηκε ως διακοσμητικό υλικό στην εικονογράφηση βασιλικών και μητροπολιτικών ναών, με την προσθήκη χρυσών και ασημένιων ψηφίδων, σε θόλους και επιτοίχies επιφάνειες, προσδίδοντας έτσι τη δέουσα αυτοκρατορική λαμπρότητα.

Η Νανώ Χατζηδάκη παρουσιάζει τα αρχαιότερα δείγματα μωσαϊκών των χριστιανικών μνημείων, τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και σε άλλες μεγαλουπόλεις και περιοχές, όπως στη Ραβέννα και στη Μονή του Σινά, ως τον 13ο-14ο αιώνα. Η αναπαράσταση των ψηφιδωτών συνθέσεων συνοδεύεται από εκτεταμένη περιγραφή και σχολιασμό, αναφορικά με τα ιδιαίτερα μορφολογικά και χρωματικά χαρακτηριστικά τους, που προσδιορίζουν την εποχή και το καλλιτεχνικό ύφος κάθε τεχνίτη.

Κ.Σ.

Λεπτομέρεια από τον ένθρονο Χριστό, ψηφιδωτό στο υπερώο της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Από την έκδοση: «Βυζαντινά Ψηφιδωτά» (σ. 60-61).

Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους

Εικονογραφημένα Χειρόγραφα (1973-1991)

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ – ΜΠΑΣΤΙΑΣ. Ένα από τα μεγαλύτερα εκδοτικά επιτεύγματα της Εκδοτικής Αθηνών, του Γ.Α. Χριστόπουλου, που είχε ως σύμβουλο τον Ι.Κ. Μπασιτιά, είναι η μνημειακή τετράτομη έκδοση: *Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους. Εικονογραφημένα Χειρόγραφα (1973-1991)*. Πρόκειται για μια συλλογική έκδοση που υπογράφουν, μεταξύ πολλών άλλων, οι Σωτ. Ν. Καδάς, Παν. Κ. Χρήστου, και στην οποία παρουσιάζονται τα ιερά κειμήλια της κάθε μονής του Άθω, όπως: λειψανοθήκες, σταυροί, ξυλόγλυπτα καλύμματα, επισκοπικές ράβδοι, επιτάφιοι κεντητοί κ.ά. Ιδιαίτερα όμως προβάλλονται στην έκδοση αυτή οι μικρογραφίες που ιστορούν τους κώδικες, τα ελλητάρια, και τους περίτεχνους Κανόνες αντιστοιχίας των Ευαγγελίων. Παράλληλα, κατηγοριοποιούνται τα είδη γραφής που αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένες σχολές βιβλιογραφείων.

Από τον πρώτο τόμο των *Θησαυρών* συνειδητοποιεί κανείς τη σπουδαιότητα της έκδοσης, με την ανάδειξη του μοναδικού πλούτου των σκευοφυλακίων και των βιβλιοθηκών: του Πρωτάτου και των μονών Διονυσίου, Γρηγορίου, Μεγίστης Λαύρας κ.ά.

Ένα μικρό σημείωμα με το χρονικό της Μονής κατατοπίζει τον αναγνώστη για την πορεία κάθε μοναστικής κοινότητας ως σήμερα, γίνεται λόγος για το *Καθολικό*, όπως και για το *Τυπικό* της Μονής, ενώ το φωτογραφικό υλικό με πανοραμικές εικόνες των μονών είναι επιβλητικό. Ακολουθεί η παρουσίαση των κωδίκων (περγαμηνών και χαρτών) με έγχρωμες αναπαραγωγές κάθε μικρογραφίας ευαγγελιστών, επίτιτλων, πρωτογραμμάτων και άλλων διακοσμητικών στοιχείων, όπως παρασελίδια αρχιγράμματα και κοσμήματα.

Στο τέλος του κάθε τόμου, σε διαφορετικής υφής και χρώματος χαρτί, παρατίθενται επεξηγηματικά σχόλια για την ταυτότητα του κάθε κώδικα, αλλά και αναλυτικές περιγραφές κάθε μικρογραφίας.

Κ.Σ.

Μικρογραφία με τον Ευαγγελιστή Λουκά, από Τετραευάγγελο του 14ου αιώνα. Μονή Μεγίστης Λαύρας, από την έκδοση: «Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους», τόμ. Γ' (σ. 56).

Από Τους Αγώνες Του Ελληνικού Λαού

Χαρακτηριστικό δείγμα της χαρακτηρισκής τέχνης, σε συνάρτηση με την πολιτική ιδεολογία είναι και το «λεύκωμα» του Α. Τάσσου (Αναστάσιου Αλεβίζου) που τυπώθηκε στις 25 Μαρτίου του 1943, έκδοση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πρόκειται για το σημαντικότερο έντυπο του οργανωμένου αγώνα του ελληνικού λαού για τη λευτεριά του και όλη η επεξεργασία της εκτύπωσης έγινε στο ατελιέ του Μέμου Μακρή (κοντά στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα στο Παγκράτι).

Τίτλος του βιβλιδίου: *Από Τους Αγώνες Του Ελληνικού Λαού*, που κοσμεύεται με 8 ξυλογραφίες σε όρθιο ξύλο, ασπρόμαυρες, τυπωμένες πάντα στη δεξιά σελίδα, ενώ στην αριστερή υπάρχουν αγωνιστικά κείμενα, διακοσμημένα με πρωτογράμματα και τυπωμένα με κόκκινο κεραμιδί μελάνι. Έτσι ο τίτλος κάθε ξυλογραφίας με το κείμενο, αποτελούσαν μια δίπτυχη ενότητα. Τα θέματα που επιλέχθηκαν είναι: *Ρήγας ο Βελεστινλής, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι (Μεσολόγγι), Αλβανία, Στης Κρήτης, Η Πείνα, Στ' Αντάρτικα, Αγωνίζονται για Λευτεριά και Δίκη, Οι Μελλοθάνατοι*.

Τα εισαγωγικά και ενημερωτικά κείμενα της έκδοσης υπογράφει ο Α. Τάσος και την επανέκδοση του 1988, το Διοικητικό Συμβούλιο της «Εταιρείας Εικαστικών Τεχνών Α. Τάσος» και η Διδώ Σωτηρίου. Τα χαρακτηριστικά του Λευκώματος, μολονότι σχεδιάστηκαν σε ενιαίο ύφος, ξεχωρίζουν σύμφωνα με την τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη: οι ξυλογραφίες 1 και 5 είναι της Βάσως Κατράκη, οι 4 και 6 της Λουκίας Μαγγιώρου, οι 2, 7 και 8 του Α. Τάσσου και τα χειρόγραφα κείμενα και τα κόκκινα πρωτογράμματα και διακοσμητικά του Γιώργου Βελισσαρίδη.

Κ.Σ.

1

2

5

6